

Маркарян М. В.,

старший викладач кафедри теорії та історії права

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

sauliak_marina@ukr.net

ВІРТУАЛЬНЕ ДИПЛОМАТИЧНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Анотація. У науковій статті проаналізовано сучасні світові тенденції цифрової трансформації у сфері дипломатичних і консульських відносин, передусім щодо утворення віртуального дипломатичного представництва. Враховуючи, що в різних країнах назва цього інституту відрізняється, використовувався доречний на думку автора узагальнюючий термін – віртуальне дипломатичне представництво.

З огляду на світову практику утворення віртуальних дипломатичних представництв було виокремлено основні випадки, у яких країни вирішують реалізовувати свою дипломатичну присутність саме в такій формі.

З'ясовано особливості функціонування інституту віртуальних дипломатичних представництв Сполучених Штатів Америки (наприклад, в Ірані, Сан Маріно, Республіці Сейшельські острови, Мальдівській Республіці тощо). Визначено відмінність Віртуального посольства США в Ірані від решти віртуальних посольств (Virtual Embassy) та інших віртуальних представництв (Virtual Presence Post).

Здійснено огляд передового сингапурського досвіду у досліджуваному питанні, як такого, що найбільше відповідає вітчизняним поки ще декларативним новаціям. У багатьох іноземних країнах Сінгапуром створенні посольства із резиденцією посла в Міністерстві закордонних справ Сінгапуру, зокрема такий формат посольства функціонує і в Україні.

У статті висвітлюється позиція Міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби, а також вітчизняних науковців щодо перспектив впровадження таких інституцій в Україні.

У прийнятому 7 червня 2018 році Законі України «Про дипломатичну службу» запроваджено новий вид закордонної дипломатичної установи – Посольства України з резиденцією Надзвичайного і Повноважного Посла України в Києві. Однак аналіз чинного законодавства України дає підстави вважати, що правове забезпечення діяльності інституту «віртуальних дипломатичних представництв» в Україні наразі є недостатнім і не передбачає реального механізму реалізації цієї новації. Доказом чого слугує і відсутність створених таких інституцій серед закордонних дипломатичних установ України. Тому автором акцентується увага на нагальній необхідності законодавчого врегулювання питань, пов'язаних із утворенням та функціонуванням Посольств України з резиденцією Посла України в Києві.

Ключові слова: віртуальне дипломатичне представництво, Посольство України з резиденцією Надзвичайного і Повноважного Посла України в Києві, посольство, дипломатичні відносини, дипломатична присутність.

Markaryan M. V. Virtual diplomatic mission: administrative and legal analysis

Abstract. The scientific article analyses the current global trends of digital transformation in the field of diplomatic and consular relations, especially regarding the creation of a virtual diplomatic mission. The name of this institution differs in different countries, so the author decided to use an appropriate in his opinion generalizing term – virtual diplomatic mission.

The main cases in which countries decide to implement their diplomatic presence in this form, based on the world practice of establishing virtual diplomatic missions, were identified.

The peculiarities of the functioning of the institute of virtual diplomatic missions of the United States of America (for example, in Iran, San Marino, the Republic of Seychelles, the Republic of Maldives, etc.) are clarified. The difference between the US Virtual Embassy in Iran and other Virtual Embassies and virtual offices (Virtual Presence Post) is determined.

The advanced Singaporean experience in the researched question is analyzed as such, which most fully corresponds to domestic innovations. In many foreign countries Singapore has established offices with the residence of the mission in the Ministry of Foreign Affairs of Singapore. Such format of representation operates in Ukraine too.

The article considers the position of the Minister for Foreign Affairs of Ukraine Dmytro Kuleba and Ukrainian scientists on the prospects for the introduction such institutions in Ukraine

The Law of Ukraine “On Diplomatic Service” adopted on June 7, 2018 provided for a new type of foreign diplomatic mission – the Embassy of Ukraine with the residence of the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine in Kyiv. However, the analysis of the current legislation of Ukraine gives grounds to believe that the legal support of the institution of “virtual diplomatic missions” in Ukraine is currently insufficient and does not provide a real mechanism for implementing this innovation. Proof of this is the lack of such institutions among foreign diplomatic missions of Ukraine. Therefore, the author draws attention to the urgent need for legislative settlement of issues involved in the establishment and operation of the Embassies of Ukraine with the residence of the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine in Kyiv.

Key words: *virtual diplomatic mission, Embassy of Ukraine with the residence of the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine in Kyiv, embassy, diplomatic relations, diplomatic presence.*

Постановка проблеми. У 2018 році Законом України «Про дипломатичну службу» було введено новий вид закордонної дипломатичної установи України – Посольство України з резиденцією Надзвичайного і Повноважного Посла України в Києві. Такий формат віртуального дипломатичного представництва нині активно застосовується деякими провідними країнами світу, однак українське законодавство належним чином не врегулювалося всі аспекти утворення та функціонування такої інституції, що унеможливає практичне втілення його в життя.

Метою статті є розкрити особливості функціонування віртуальних дипломатичних представництв у провідних іноземних державах та з’ясувати найближчі перспективи впровадження такої інституції в Україні.

Стан дослідження. Загалом дослідженням питань, пов’язаних із впливом глобалізаційних процесів та цифрової трансформації на сферу дипломатичних і консульських відносин, займаються Габер Є.В., Гуменюк Б.І., Дурман О.Л., Макаренко Є.А., Манор І., Піпченко Н.О., Смолянук В.Ф., Степанов В.Ю., Терещук В.І. та ін.

Виклад основного матеріалу. Ще до XIX століття послы мали повноваження вести переговори від імені свого монарха і навіть підписувати договори від його імені. Окрім своєї ролі у переговорному процесі, послы також уособлювали характер, культуру та досягнення своєї країни. Винайдення телеграфу різко змінило роль послів, оскільки інформація тепер могла миттєво кружляти всім світом. Згодом прийняття дипломатичних рішень перейшло від посла до міністерства закордонних справ. Однак при прийнятті дипломатичних рішень все ще опиралися на інформацію, зібрану та проаналізовану послами при різних дворах та у столицях. Більше того, послы все ще повинні були створити сприйнятливий середовище

для реалізації зовнішньої політики своєї країни. Протягом XX століття розвиток комунікаційних технологій знову змінив функції послів. Світові лідери тепер могли розмовляти телефоном та регулярно особисто зустрічатись, тим самим усуваючи позицію посла як посередника між ними [1].

Попри те, що дипломатія є доволі консервативним і традиційним інструментом зовнішньої політики держави, розвиток інформаційно-телекомунікаційних систем позначився на ній також.

Наразі поширеною є практика ведення дипломатичними представництвами сторінок у соціальних мережах, організації онлайн-лекцій та онлайн-брифінгів дипломатів, створення чат-ботів, інформаційних платформ, мобільних застосунків або ж різних дистанційних курсів, орієнтованих на популяризацію своєї країни в світі.

Останнім часом набирає популярності формат віртуального дипломатичного представництва, який вже впроваджений деякими провідними країнами світу (США, Ізраїль, Сінгапур). Варто зауважити, що віртуальні посольства не замінюють традиційні форми дипломатії, а використовуються паралельно. Зокрема, такий формат застосовується країнами переважно у таких випадках:

1) відкриття посольства на території приймаючої сторони ризиковане, оскільки існує потенційна загроза життю співробітників цієї інституції;

2) приймаюча країна розглядається як майбутній перспективний партнер двосторонніх відносин, а таке посольство закладає плацдарм для подальшого поглиблення відносин;

3) приймаюча країна незначних розмірів, що ускладнює пошук приміщення для відкриття повноцінного посольства, та відсутня доцільність у «реальній» інституції;

4) приймаюча країна не належить до кола першочергових інтересів іншої держави, але вбачається необхідність у підтриманні стійких дипломатичних відносин;

5) відсутність встановлених офіційних дипломатичних відносин між країнами (однак у такому випадку, віртуальне посольство не розглядається як офіційна державна дипломатична інституція, а радше як ресурс для поширення інформації про свою державу серед населення такої країни та майданчик для неофіційного спілкування) тощо.

Таку форму дипломатичної присутності (віртуальні представництва – Virtual Presence Post, VPP) активно використовують Сполучені Штати Америки, як для налагодження відносин із цілою країною (наприклад, Республіка Сейшельські острови, Мальдівська республіка, Сан Марино, Монако, Ліхтенштейн та ін.), так і з окремо взятим регіоном в іноземній країні (наприклад, Ксела (Гватемала), Гренландія (Данія) Бангалор (Індія), Мінданао (Філіппіни) та ін.). Загалом станом на 05.07.2021 р. функціонує 24 таких віртуальних представництва [2].

Як і сайти, що представляють «реальні» дипломатичні представництва, віртуальні представництва надають відомості, орієнтовані на населення даної країни (регіону), та інформацію про країну (регіон), орієнтовану на громадян США (за такими напрямками, як туризм, ведення бізнесу, освіта тощо) [3].

Особливе віртуальне посольство США, яке немає статусу державної дипломатичної інституції, діє в Ірані. Відкриття, хоч і віртуального дипломатичного представництва, здійснюється за взаємною згодою сторін, а у випадку розриву дипломатичних відносин це зробити не можливо. Тому на офіційному сайті віртуального посольства в Ірані зазначено, що США не мають фізичної чи дипломатичної присутності в Ірані, а Швейцарія служить захисною силою для США (*авт. – при посольстві Швейцарії в Ірані функціонує секція інтересів США*). А цей веб-сайт спрямований на підвищення рівня охоплення та діалогу між американським та іранським народом [4].

Варто зауважити, що термін «віртуальне посольство» застосовується і у випадках, коли дипломатичні відносини між державами встановлено й отримано згоду приймаючої сторони на відкриття такого типу посольства (наприклад,

Віртуальне посольство США в Сан Марино (U.S. Virtual Embassy to San Marino). На сайті Віртуальне посольство США в Сан Марино зазначається, що дипломатичні відносини між Сполученими Штатами Америки та Республікою Сан Марино керуються дипломатичним представництвом США в Італії [5].

Сінгапурський формат віртуальних представництв найбільше схожий до того, який планується впроваджувати в Україні.

Загалом Сінгапуром встановлені дипломатичні зв'язки з понад 150 країнами, дипломатична присутність у багатьох з них реалізується шляхом утворення «віртуального посольства», тобто без резиденції посла в країні перебування (наприклад, Алжир, Аргентина, Австрія, Данія, Польща, Узбекистан та ін.). До прикладу у Канаді, попри функціонування двох Генеральних консульств (у Торонто та Ванкувері), дипломатичне представництво (Висока комісія Сінгапуру в Канаді) функціонує віртуально, тобто резиденція Верховного Комісару – Міністерство закордонних справ Сінгапуру [6]. Такий формат посольства репрезентує Сінгапур і в Україні. Місце резиденції Надзвичайного і Повноважного Посла Сінгапуру в Україні пана Саймона Тензінга Де Круза – Міністерство закордонних справ Сінгапуру [7].

Наразі Україна також розглядає утворення Посольств України з резиденцією Надзвичайного і Повноважного Посла України в Києві як засіб розширення географії дипломатичної присутності за кордоном.

Таке законодавче нововведення втілюється у Законі України «Про дипломатичну службу», який був прийнятий 07.06.2018 р. Ця новація не передбачає утворення закордонної дипломатичної установи, а лише стандартну процедуру акредитації Посла України та періодичні відрядження до цієї держави за потребою.

Очолюватиме таке віртуальне посольство – Надзвичайний і Повноважний Посол України з резиденцією в Києві. Надзвичайний і Повноважний Посол України з резиденцією в Києві призначається на посаду та звільняється з неї Президентом України за поданням Міністра закордонних справ України (ч. 3 ст. 14 Закону України «Про дипломатичну службу») [8].

Відповідно до Положення про закордонні дипломатичні установи України Надзвичайний

і Повноважний Посол України з резиденцією в Києві є вищим офіційним представником України у державі акредитації, в якій не утворено закордонну дипломатичну установу України, здійснює загальне керівництво та координацію діяльності посадових та інших осіб, членів делегацій України, які перебувають у цій державі з метою виконання посадових або службових обов'язків. Посол з резиденцією в Києві визначається дипломатичним службовцем Міністерства закордонних справ України [9].

У такій новації керівництво України вбачає великі перспективи. Так, на думку Міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби, це дозволить оптимізувати управління закордонними дипломатичними установами, зробить посольства мобільнішими, ефективнішими та економнішими для платників податків та значно розширить дипломатичну присутність України у світі [10].

Як зазначає Євгенія Габер, практика створення «віртуальних посольств» широко застосовується в усьому світі – і як інструмент публічної дипломатії для популяризації культури своєї країни за кордоном, і як можливість встановлення контактів з цільовою аудиторією в регіонах, де відкриття реальних дипломатичних представництв є недоцільним або неможливим [11].

На думку Терещенко В.І. створення віртуальних інституцій є перспективним, з огляду на два ключових міркування:

1) їх підтримка є набагато дешевшою;

2) віртуальне посольство може функціонувати в умовах, коли існування реального дипломатичного представництва є неможливим [3].

Варто зауважити, що думки щодо переваг такого нововведення як Посольство України з резиденцією Надзвичайного і Повноважного Посла України в Києві різняться. У своїй дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук Федчишин А.С. зазначає, що це є питанням дискусійним, оскільки запровадження цього інституту неоднозначно сприймається й у професійному дипломатичному середовищі. За результатами проведеного ним опитування з-поміж посадових осіб дипломатичної служби на питання «Чи є, на Вашу думку, виправданим запровадження інституту «Посольства України з резиденцією Надзвичайного і Повноважного Посла України в Києві?»

55,8 % відповіли «Так», однак на переконання 44,2 % респондентів, запровадження такого інституту не є виправданим [12, с. 150].

Серед проблемних питань, котрі потребують вирішення, а окремі – й нормативного врегулювання, на його думку, постають такі: «Чи може Посольство з резиденцією Надзвичайного і Повноважного Посла України в Києві вважатись саме закордонною установою, адже місцем розташування Посла є столиця України?», «Яким чином цей інститут «впишеться» в організаційну структуру МЗС?», «Як він буде співвідноситись із суміжними інститутами (як от «спеціальними місіями», що передбачені ч. 5 ст. 5 Закону «Про дипломатичну службу», тощо)?», «Якщо мова йде не про посадову особу, а саме про установу – Посольство з резиденцією Надзвичайного і Повноважного Посла України в Києві, то яким чином вирішуватиметься питання щодо його комплектування кадрами?» та ін. [12, с. 151].

Частково погоджуємося з думкою науковця з приводу занепокоєння окресленими проблемними моментами, проте вважаємо, що зазначені питання можна повністю вирішити шляхом законодавчого врегулювання. На жаль, передбачивши новий вид закордонної дипломатичної установи України, законотворці чітко не визначили ні правового статусу такого посольства, ні порядку утворення та функціонування, що перешкоджає втіленню цієї поки декларативної норми в життя. Адже дотепер жодного такого посольства Україною ще не утворено, попри те, що відповідна норма існує вже понад 3 роки.

Якщо не враховувати нинішнього неналежного правового врегулювання цього питання, переконані, що зазначена новація має всі перспективи «вжитися» у правовій системі України. Адже сучасні реалії та нові глобалізаційні виклики змушують людство винаходити нові форми та формати комунікації, зокрема і у міждержавних відносинах.

Висновки. На основі проведеного аналізу можемо дійти до таких висновки:

1. Практика провідних країн світу свідчить про успішність функціонування інституту «віртуального дипломатичного представництва».

2. Формат «віртуального дипломатичного представництва» має низку переваг, приміром, оперативність у прийнятті рішень та встановленні

контактів, зменшення фінансових витрат на утримання повноцінної дипломатичної інституції, безпека працівників віртуального дипломатичного представництва, розширення географії дипломатичної присутності при мінімальних витратах та ін.

3. Попри законодавче закріплення такого виду закордонної дипломатичної установи, як Посольство України з Резиденцією Надзвичайного і Повноважного Посла в Києві, відсутній правовий механізм реалізації, що, на нашу думку, потребує негайного врегулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Plan Manor. Ambassadors in Digital Age. URL: <https://diplomatmagazine.com/ambassadors-in-digital-age>.
2. Official Website of U.S. Department of State. URL: <https://careers.state.gov/learn/what-we-do/where-we-work>.
3. Терещук В.І. Роль Інтернету у процесах трансформації дипломатичної діяльності держави: досвід США та виклики для України. *Міжнародні відносини*. Серія: Політичні науки. 2015. № 6. С. 1-14.
4. Official Website of U.S. Virtual Embassy Iran. URL: <https://ir.usembassy.gov/tehran>.
5. Official Website of U.S. Virtual Embassy to San Marino. URL: <https://sm.usmission.gov>.
6. Official Website of Ministry of Foreign Affairs of Singapore. URL: <https://www.mfa.gov.sg/Overseas-Missions/Find-A-Singapore-Overseas-Mission>.
7. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/embassies/respublika-singapur>.
8. Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2018 р. № 2449-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text>.
9. Положення про закордонні дипломатичні установи України, затверджене Указом Президента України від 15 березня 2021 року № 99/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99/2021#Text>.
10. Дмитро Кулеба: нові стандарти роботи посольств зроблять їх ще більш ефективними та мобільними. URL: <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-novi-standarti-roboti-posolstv-zroblyat-yih-shche-bilsh-efektivnimi-ta-mobilnimi>.
11. Габер Євгенія. Поствірусна дипломатія: як сучасні технології та карантин змінюють міжнародні відносини. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/04/23/7109048>.
12. Федчишин А.С. Дипломатична служба України: організаційно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук, 2021. 511 с.